

همگرایی ایده های فرهنگی نظریه گفتگومندی «میخائیل باختین» با تحلیل فرمالیستی نمایشنامه «شب روی سنگفرش خیس» اثر «اکبر رادی»

مسلم یزدانی^{1*}

1- دانش آموخته دکتری علوم زمین، گرایش آموزش، دانشگاه اشفورد، امریکا. منتقد سینما و تئاتر
رایانامه (yazdani.msalem@yahoo.com)

چکیده

«میخائیل باختین»؛ فیلسوف، متفکر و ادیب روسی و از پیشگامان نقد ادبی محسوب می شود که تاثیر بسزایی بر اندیشمندان نو مارکسیست، ساختارگرایان، پساساختارگرایان و نشانه‌شناسان، بر جای گذاشته است. «باختین» به عنوان نظریه پرداز منطق مکالمه‌ای و عنصر کارناوال در رمان، شناخته شده است. او رمان های «داستایوفسکی» را در گروه رمان های چندصدایی قرار می دهد. رمان هایی که در آن ها، صداها، مختلف، همچون آوای سازهای مختلف در یک سمفونی، به گوش می رسند، هیچ صدایی بر صدای دیگر، مسلط نمی شود و در نهایت اگر این چند صدایی به هم نوابی نیز ختم شود، هر یک از صداها، استقلال خود را در برابر دیگری از دست نخواهد داد. «باختین» در میان نظریه پردازان ادبی با طرح نظریه «متن های چندصدایی و تک صدایی»، موضوع «گفتگومندی» و همچنین مسئله «دیگری» را طرح کرد و تاثیر مهمی بر اندیشه های ادبی و هنری پس از خود بر جای گذاشت. به عقیده او، متنی واجد ویژگی چند صدایی است، که بتواند گفت و گومندی را در همه وجوه خود بسط دهد. ناگزیر، این گفت و گومندی، بر سوژه «دیگری» دلالت می کند. گفت و گو در مقابل تک گویی می ایستد و گفتمان دست کم دو نفره را طرح می کند. دلیل عمده ارزش گذاری «باختین» بر متون چند صدا و گفتگومند را می توان در موفقیت این آثار در انعکاس آراء، عقاید و اندیشه های متفاوت، متکثر و متضاد طبقات مختلف جامعه دانست که منجر به شناخت دقیق و عمیق گفتمان های مسلط بر جامعه خواهد شد و این موضوع، بعدها توسط نو مارکسیست ها و اندیشمندان مکتب فرانکفورت، مورد توجه فراوان قرار گرفت. در این میان، نمایشنامه «شب روی سنگفرش خیس-1367» اثر «اکبر رادی»، در زمره آثار غنی و عمیق ادبیات نمایشی ایران، محسوب می شود که حائز ویژگی گفتگومندی و چند صدایی است. «رادی» در این اثر با خلق فضایی ملودراماتیک، به آسیب شناسی شرایط تاریخی، فرهنگی و جامعه شناسی ایران معاصر می پردازد. این جستار می کوشد به تحلیل نمایشنامه «شب روی سنگفرش خیس» بر مبنای ایده «میخائیل باختین» و با تکیه بر عناصر فرهنگی و فرمال اثر، بپردازد.

کلمات کلیدی: فرمالیسم، شب روی سنگفرش خیس، گفتگومندی، چندصدایی، باختین، رادی

1- مقدمه

میخائیل باختین (1895-1975)؛ فیلسوف و ادیب روسی است، که ایده چندصدایی رمان، از مهم ترین اندیشه های اوست. اصطلاح (چندصدایی) یا پلی فونی، نخستین بار از سوی باختین با الهام از مفهوم صدا (منوفونی، هموفونی و پلی فونی) در موسیقی، در زمینه نقد ادبی و نظریه های ادبی اجتماعی، مطرح شد. این موضوع اگرچه با تاخیری ناخواسته که ناشی از سلطه و سیطره خاص سیاسی در روسیه بود، حادث شد؛ اما از دهه 60 به وسیله اروپاییان، معرفی شد و هویت تازه ای را برای باختین ایجاد کرد و نیز برای این دیدگاه که از یک سو، نگاهی آزاداندیش و همه جانبه به آثار ادبی داشت و از سوی دیگر، به دنبال